

کتاب‌های نفیس چاپ قاهره کتابخانه استاد شیخ محمد واعظ زاده خراسانی

چکیده: هدف این پژوهش معرفی کتاب‌های نفیس چاپ قاهره موجود در کتابخانه استاد شیخ محمد واعظ زاده خراسانی و پاسخ به این پرسش هاست که آیا از نسخه‌های چاپ قاهره موجود در کتابخانه استاد واعظ زاده، اثری در کتابخانه‌های ایران و کشورهای خارج وجود دارد یا نه؟ و در صورتی که نسخه یا نسخه‌ای از آن یافت می‌شود، در کدام یک از کتابخانه‌های داخله و یا خارجه می‌توان آن‌ها را بازیافت؟

۳۲۹-۳۴۸

شیوه این پژوهش، کتابخانه‌ای - پیمایشی و توصیفی - تحلیلی است. در این مقاله اطلاع‌رسانی، کتاب‌شناسی توصیفی شانزده عنوان کتاب نفیس چاپ قاهره کتابخانه استاد واعظ زاده به شیوه بیان مشخصات ظاهری کتاب، معرفی اثر براساس تاریخ نشر و تعداد نسخه‌های موجود در کتابخانه‌های ایران و جهان، و سرانجام نقد و نظر بعضی از آثار آورده می‌شود.

در مرحله اول از کتاب‌های شانزده قفسه کتابخانه استاد واعظ زاده بازدید شد و سپس نسخه‌هایی که احتمال نفیس بودن آن‌ها می‌رفت، در پایگاه کتابخانه‌های مختلف کشور ایران و جهان از جمله پایگاه اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های ایران، سازمان کتابخانه و اسناد ملی جمهوری اسلامی ایران، کتابخانه آستان قدس رضوی، کتابخانه دانشگاه تهران، کتابخانه تخصصی اسلام و ایران، و ... و همچنین پایگاه‌های اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های کشورهای مصر و عربستان جستجو گردید. پس از یقین نسبی به نفاست یا تک نسخه بودن اثر، نسبت به کتاب‌شناسی توصیفی آن‌ها براساس تاریخ چاپ اقدام شد.

یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که تعدادی از کتاب‌های موجود در این کتابخانه شخصی، تک نسخه بوده و تنها در کتابخانه استاد واعظ زاده وجود دارند. بسیاری دیگر از کتاب‌های نفیس این کتابخانه در سطح کشور ایران و حتی جهان کمیاب است و پیدا کردن آن‌ها مشکل می‌باشد.

کلیدواژگان: کتابخانه، کتاب‌های نفیس چاپی، قاهره، استاد واعظ زاده خراسانی، کتاب‌شناسی توصیفی - تحلیلی

Exquisite Books in the Library of Sheikh Mohammad Vaezzadeh Khorasani, Published in Cairo
Rasool Saidizadeh

Abstract: The purpose of this study is to introduce the exquisite books available in the library of Sheikh Mohammad Vaezzadeh Khorasani, which were printed in Cairo, and to answer this question of whether there are any other copies of these books in other libraries of Iran and foreign countries or not? And if yes, in which libraries, they can be found? This research has been done through library-survey and descriptive-analytical method. In this informative article, the descriptive bibliography of sixteen exquisite books published in Cairo available in Mr. Vaezzadeh Library. Here the appearance of the book has been described, the general features of the work based on the date of publication and the number of copies available in the libraries of Iran and the world are presented, and finally the criticism and opinion of some Works are given.

In the first stage, the sixteen bookcases of the library of Mr. Vaezzadeh were visited, and then the copies, which were likely to be exquisite, were found in the database of different libraries in Iran and the world, including the information database of Iranian libraries, the organization of libraries and national documents, of The Islamic Republic of Iran, Astan Quds Razavi Library, University of Tehran Library, Specialized Library of Islam and Iran, etc., also information databases of libraries in Egypt and Saudi Arabia were searched. After the gaining relative certainty of the originality or uniqueness of the copy, a descriptive bibliography was done based on the date of publication.

The findings of the research show that some of the books in this personal library are single copies and exist only in the library of Mr. Vaezzadeh. Many other exquisite books of this library are rare in Iran and even in the world and it is difficult to find them.

Keywords: library, exquisite printed books, Cairo, Vaezzadeh Khorasani, descriptive-analytical bibliography

محتويات مكتبة الأستاذ الشيخ محمد واعظ زاده الخراساني من الكتب النفيسة المطبوعة في القاهرة
رسول سعدي زاده

الخلاصة: يهدف المقال الحالي إلى التعريف بالكتب النفيسة المطبوعة في القاهرة والموجودة في مكتبة الأستاذ الشيخ محمد واعظ زاده الخراساني، كما يحاول الإجابة على التساؤل عن أن هذه النسخ المطبوعة في القاهرة والموجودة في مكتبة الأستاذ واعظ زاده هل يوجد لها أثر في المكتبات الإيرانية ومكتبات الدول الخارجية؟ وفي حالة وجود نسخة أو عدة نسخ منها فما هي المكتبات الداخلية والخارجية التي يمكن الاستعانة بها لإعادة طباعة هذه الكتب؟

وأسلوب هذا التحقيق هو أسلوب مكتبي - استيعابي ووصفي - تحليلي. وهذه المقالة الإعلامية تتضمن ببليوغرافيا وصفية لستة عشر عنواناً من الكتب النفيسة المطبوعة في القاهرة والموجودة في مكتبة الأستاذ واعظ زاده من خلال بيان المعالم الظاهرية للكتاب، والتعريف بالكتاب من جهة تاريخ النشر وعدد النسخ الموجودة في المكتبات الإيرانية والعالمية، مضافاً إلى نقد وتقييم بعض هذه الآثار.

وكانت الخطوة الأولى هي مراجعة الكتب الموجودة في الأقسام الستة عشر لمكتبة الأستاذ واعظ زاده، ثم تعيين النسخ التي يحتمل نفاستها والبحث عنها في قواعد معلومات المكتبات المختلفة في إيران والعالم والتي منها قاعدة معلومات المكتبات الإيرانية، ومؤسسة المكتبة والوثائق الوطنية للجمهورية الإسلامية في إيران، ومكتبة العتبة المقدسة الرضوية، ومكتبة جامعة طهران، والمكتبة المتخصصة إسلام وإيران، وغيرها، مضافاً إلى قواعد معلومات مكتبات مصر والسعودية. وبعد حصول الاطمئنان النسبي بنفاسة أو فرداة نسخة الكتاب يتم إدراج المعلومات الوصفية وفقاً لتاريخ الطباعة.

وتشير معطيات البحث إلى أن عدداً من الكتب الموجودة في هذه المكتبة الشخصية هي كتب فريدة ولا توجد إلا في مكتبة الأستاذ واعظ زاده، كما أن الكثير من الكتب النفيسة الأخرى الموجودة في هذه المكتبة هي كتب نادرة الوجود في البلاد الإيرانية بل في باقي أنحاء العالم، والثور عليها يكتنفه الكثير من المشاق والصعاب. المفردات الأساسية: المكتبة، الكتب النفيسة المطبوعة، القاهرة، الأستاذ واعظ زاده الخراساني، ببليوغرافيا وصفية تحليلية.

مقدمه

کتاب قدمتی پنج‌هزارساله دارد. با گذشت زمان و با توجه به دسترسی بشر به امکانات جدید و تغییر نیاز بشر به ارتباطات و اطلاعات، شکل کتاب‌ها نیز تکامل یافت تا اینکه سرانجام به صورت امروزی درآمد. از اولین روزهایی که دستگاه چاپ اختراع شد تا امروز بر تعداد علاقمندان به کتاب و کتاب‌خوانی افزوده شده است.

ظهور و رواج صنعت چاپ در مصر از قرن نوزدهم است. اولین چاپ کتاب به زبان عربی به دست فرانسوی‌ها در سال ۱۷۹۸م در مصر انجام گرفت، اما فرانسوی‌ها هم‌زمان با تخلیه مصر و بازگشت به کشور خود، تمام تجهیزات چاپ را با خود بردند، اما محمد علی برای اولین بار یک چاپخانه مصری به نام انتشارات بلاغ در سال ۱۸۲۲م تأسیس کرد. ایجاد این چاپخانه سرآغاز تأسیس چاپخانه‌های فراوان دیگری بود که با حمایت وزارتخانه‌ها و دانشگاه‌ها ایجاد شدند. در این چاپخانه‌ها کتب تاریخی، تألیف و ترجمه چاپ می‌شد و می‌توانست از طریق همین چاپخانه، در دسترس تمام مردم مصر قرار گیرد. کتاب‌هایی که به زبان عربی نوشته شده‌اند، تأثیر بسیار قوی و بیشتری داشتند. این تأثیر از دو جهت مشهود بود: ۱. ایجاد یک آگاهی تاریخی که باعث شد مصری‌ها به تاریخ به‌ویژه تاریخ کشور خودشان علاقمند شوند. ۲. تقویت حس وطن‌پرستی و استحکام روحیه ملی در میان مصریان است. (الشیال، ۱۳۸۸، ص ۱۸۷)

استاد شیخ محمد واعظ زاده خراسانی در سال ۱۳۰۴ خورشیدی در شهر مشهد متولد شد و علوم دینی را در حوزه‌های علمیه نجف، مشهد و قم نزد اساتید و مراجع بزرگ همچون آیت‌الله سید حسین طباطبایی بروجردی، امام خمینی (ره) و علامه سید محمد حسین طباطبایی آموخت. رساله‌های الشیخین، الوحدة الاسلامیة، عناصرها و موانعها، تصحیح و تحقیق کتاب‌های المقنع و الهدایة شیخ صدوق، شرکت در تألیف جامع احادیث الشیعه، تحقیق و ترجمه الجمل والعقود فی العبادات شیخ طوسی، گردآوری، تصحیح و انتشار مقالات کنگره شیخ طوسی در سه جلد و نیز کتاب رجال و فهرست شیخ طوسی و همچنین مقالات فراوان در مجله‌های فارسی زبان مکتب اسلام، دانشکده الهیات، مشکوة و مجلات زبان عربی مثل الإرشاد، رساله القرآن، رساله الثقلین، رساله التقرب از آثار به‌یادگار مانده اوست. فوت استاد شیخ محمد واعظ زاده در ۲۸ آذرماه سال ۱۳۹۵ خورشیدی در مشهد بود و پیکر وی در رواق دارالعباده حرم امام علی بن موسی الرضا (ع) به خاک سپرده شد.^۱

استاد واعظ زاده در سال ۱۳۳۹ش و از آن زمانی که از قم به مشهد بازگشته بود، بنا به سنتی دیرین در میان حوزویان به تشکیل کتابخانه‌ای شخصی همت گمارد. همکاری و ارتباط با مراکز مهم علمی

۱. از افتخارات نویسنده این پژوهش آشنایی پانزده‌ساله با استاد شیخ محمد واعظ زاده خراسانی است. وی همچنین استاد راهنما این جانب در نوشتن پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان خاندان‌های معروف سادات ایران با تکیه بر خاندان‌های علمی در سال ۱۳۸۶ش بوده است.

و پژوهشی برای تدریس و تحقیق، سفرهای متعدد و دوره‌ای به کشورهای اسلامی و غیر آن، اقامتی چند ماهه در مصر و لبنان، شرکت در کنفرانس‌های مختلف داخل و خارج کشور و مهم‌تر از همه علاقه فراوانی که او به مطالعه و خرید کتاب داشت، از عوامل غنای کتابخانه شخصی وی است.

در مجموعه کتابخانه استاد واعظ‌زاده از نظر موضوع، قرآن و تفسیر با افزون بر سی دوره بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده است. فقه و اصول در مرتبه بعد قرار می‌گیرد و کتاب‌های مرتبط با موضوع وحدت و تقریب مذاهب اسلامی شماری قابل توجه دارند که می‌توان آن را یکی از شاخصه‌ها و عوامل تمایز این کتابخانه با دیگر کتابخانه‌ها نام برد.

استاد شیخ محمد واعظ‌زاده خراسانی در سال ۱۳۹۲ خورشیدی با تهیه مَهْری با نقش «وقف بر کتابخانه بنیاد پژوهش‌های اسلامی، محمد واعظ‌زاده خراسانی، ۱۳۹۲/۱۱/۱۲» کتابخانه شخصی خود را با هدف گسترش و فراگیری علم، توجه به نیاز طلاب و جویندگان علم به کتاب و خلاءهای کتابخانه مرجع بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی در زمینه علوم قرآنی، فقه و حقوق اسلامی، وقف کتابخانه مرجع بنیاد پژوهش‌های اسلامی کرده است.

متن وقف‌نامه او عبارت است از:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على نبينا خاتم الأنبياء والمرسلين أبي القاسم محمد بن عبدالله وعلى آله الطيبين الطاهرين وصحبه المنتجبين ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين.

و بعد این جانب محمد واعظ‌زاده خراسانی به توفیق و عنایت خداوند متعال عزّ اسمہ، کتابخانه شخصی خود را بر کلیه کسانی که بتوانند از این کتاب‌ها بهره ببرند «اعمّ از پژوهشگران بنیاد پژوهش‌ها، طلاب و مدرّسان حوزه علمیه و علمای اعلام، استادان و دانشجویان دانشگاه، خصوصاً دانشگاه علوم اسلامی رضوی و دیگران» وقف مؤبّد نمود.

این کتابخانه به زبان‌های عربی و فارسی و تعدادی به زبان‌های انگلیسی و اردو، برابر لیست ضمیمه می‌باشد و علاوه بر آن، تعداد بسیاری مجلات به زبان‌های عربی و فارسی که از جانب مؤسسات فرهنگی به این حقیر اهدا گردیده برابر لیست ضمیمه وجود دارد.

امید است حضرت آیت الله طیبسی تولیت عظمای آستان قدس رضوی و نماینده محترم رهبر معظّم این هدیه و وقف ناقابل را بپذیرند.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين و سلام على المرسلين.

دهه مبارک فجر ۱۳۹۲/۱۱/۱۲، ۱ ربیع‌الثانی ۱۴۳۵، محمد واعظ‌زاده خراسانی

امضا (سلمانی رحیمی، ص ۴۳-۴۵)

تاریخ الإسلام (عربی)؛ محمد رفعت و محمد احمد حسونه؛ قاهره: وزارة التربية والتعليم، مطابع المصری. تحت الحراسه، ۱۳۷۴ق/۱۹۵۴م، ۲+ ۱۲۲ صفحه، قطع رُقعی.

یک نسخه دیگر از این کتاب در کتابخانه تخصصی اهل بیت (ع) مسجد گوهرشاد مشهد وابسته به آستان قدس رضوی وجود دارد.

کتاب تاریخ الإسلام برای درس تاریخ دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان‌های مصر تألیف شده است. این کتاب در سه باب: فی الدعوة للإسلام و بناء الدولة الإسلامیه، اتساع الدولة الإسلامیه، مصر و دولة الخلفه تدوین یافته است.

محمد رفعت و محمد احمد حسونه از مؤلفان کتاب‌های درسی وزارت تربیت و تعلیم کشور مصر بودند. این دو شخصیت کتاب‌های مشترک دیگری در علم تاریخ به نام‌های معالم تاریخ العصور الوسطی، معالم تاریخ اوربا و... تألیف کرده‌اند.

شکیب ارسلان: داعية العربیة والإسلام (عربی)؛ احمد الشرباصی؛ قاهره: المؤسسة المصریة العامة، ۱۳۸۳ق/۱۹۶۳م، ۳۸۱ صفحه، قطع وزیری.

تنها یک نسخه دیگر از این اثر در کتابخانه مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی قم موجود است. این اثر بار دیگر در سال ۱۹۷۸م به وسیله انتشارات دارالجیل بیروت منتشر شد که سه نسخه از این چاپ در کتابخانه دانشگاه حقوق-شرعیه اسلامیة مصر وجود دارد.

کتاب حاضر درباره سرگذشت شکیب ارسلان (۱۸۶۹-۱۹۴۶م) یکی از دانشمندان اسلامی است. این کتاب در چهارده موضوع تدوین شده است. حیاة طویله حافله، آثار رجال، شکیب و القومیة العربیة، نموذج لکتابه شکیب القومیة و العربیة جامعه کلیه از جمله موضوعات این کتاب است.

از دکتر احمد الشرباصی کتاب دیگری نیز درباره شکیب ارسلان به نام امیرالبیان شکیب ارسلان سال ۱۳۸۳ق/۱۹۶۳م در مصر به چاپ رسید که سه نسخه از آن در کتابخانه‌های ایران وجود دارد.

تحت رایة الإسلام (عربی)؛ احمد محمد الحوفی؛ قاهره: لجنة التعریف بالإسلام، ۱۳۸۵ق/ ۱۹۶۵م، ۲۵۰ صفحه، قطع وزیری.

یک نسخه دیگر از این اثر در کتابخانه شخصی شهید دکتر سید محمد بهشتی تهران وجود دارد.

کتاب تحت رایة الإسلام در شانزده موضوع مرتبط با تمدن اسلامی بوده و در آن از موضوعاتی مثل دفاع عن الإسلام، الإیمان بالقضاء قوه دافعه، الإسلام و السلام، مجلس الأمن الإسلامی، الشعر و السلام، الحکومه الإسلامیه و الشعب، اشتراکیتنا اسلامیة بحث شده است.

دکتر احمد محمد الحوفی (۱۹۱۰-۱۹۸۳م) از اساتید دانشگاهی کشور مصر و متخصص در ادبیات عرب است. وی در تحقیقات، تألیفات و مطالعات ادبی شهرت فراوانی دارد. او عضو کمیته مؤسس اتحادیه خلق‌های عرب و اسلامی بود که بعدها انور سادات آن را به عنوان جایگزین اتحادیه عرب اعلام کرد. او همچنین در کنفرانس‌های ادبی، فکری و اسلامی بسیاری در شهرهای بغداد، مکه و طرابلس شرکت کرد. از دکتر الحوفی آثار زیادی به چاپ رسیده است. الدعاء فی القرآن الکریم: الإبتلاء. الشفاء، أیو حیان التوحیدی، أدب السیاسة فی العصر، الأدب العربی و تاریخه، الحیاة العربیة من الشعر الجاهلی از جمله آثار دکتر احمد محمد الحوفی است که به چاپ رسیده و نسخه‌هایی از آنها در کتابخانه‌های ایران وجود دارند.

المجتمع الإنسانی فی ظلّ الإسلام (عربی)؛ محمد أبوزهره؛ قاهره: ورثة الإمام محمد أبوزهره (دارالإخلاص للطباعة)، ۱۳۸۷ق/۱۹۶۷م، ۶+ ۲۰۶ صفحه، قطع وزیری.

کتاب حاضر تک نسخه بوده و اثری از آن در کتابخانه‌های ایران یافت نشد. این کتاب به وسیله ورثة امام محمد أبوزهره در چاپخانه دارالإخلاص قاهره منتشر شد. المجتمع الإنسانی بار دیگر در سال ۱۳۹۰ق/۱۹۷۰م به وسیله انتشارات دارالفکر العربی قاهره به چاپ رسید که یک نسخه الکترونیک (پی‌دی‌اف) از این چاپ در پایگاه اینترنتی <http://library.ikim.gov.my> وجود دارد. کتاب المجتمع الإنسانی بار دیگر در سال ۱۴۰۱ق/۱۹۸۱م به وسیله دارالسعودی عربستان منتشر شد که چندین نسخه الکترونیک (پی‌دی‌اف) چاپ دارالسعودی در سطح اینترنت از جمله در پایگاه‌های اینترنتی: کتاب پدیا، مکتبه عین الجامعه، المکتبه الوقیة و پایگاه کتاب فری سایت موجود است.

نسخه موجود در کتابخانه استاد واعظ زاده ظاهراً هدایی یکی از فرزندان امام محمد أبوزهره به استاد در سفرش به مصر در سال ۱۳۵۰ خورشیدی است؛ زیرا در آخر کتاب مهر «أبناء الإمام محمد أبوزهره، عنهم الدكتور حیاة النفوس محمد أبوزهره ۱۵/۲/۱۹۸۶م» دیده می‌شود.

کتاب المجتمع الإنسانی در نه موضوع تدوین یافته است. تطهیر العقول من رجس الوثنیة، دین الوجدانیة، شریعة الإسلام، تکوین المجتمع الفاضل، وسطیة الإسلام، العدالة، الحکم الإسلامی و الحزیه فی الإسلام از موضوعات مطرح شده در این کتاب است.

امام محمد أبوزهره از پیشروان تفکر تمدن اسلامی بود و کتاب‌های زیادی به ویژه در موضوع شناسایی نظام اسلامی تألیف کرد که تعدادی از آنها نیز به زبان فارسی ترجمه شده است.

أیونواس فی تاریخه و شعره و مبادئه و عبثه و مجونه (عربی)؛ محمد بن مکرم بن منظور؛ قدم له و أشرف علی عمر ابوالنصر؛ مصر: مکتب عمر ابوالنصر، الطبعة الثانیة، ۱۳۸۹ق/۱۹۶۹م، ۲۶۴ صفحه، قطع وزیری.

یک نسخه از این اثر در کتابخانه مرکز اسناد و مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی تهران وجود دارد. این کتاب بار دیگر در ۲۵۹ صفحه به وسیله نشر دارالاجیل بیروت در سال ۱۹۷۲ م منتشر شد که سه نسخه از آن در کتابخانه عمومی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، کتابخانه آیت الله العظمی بروجردی (مسجد اعظم قم) و کتابخانه تخصصی ادبیات آستان قدس رضوی مشهد موجود است. نسخه دیگری از چاپ دارالاجیل بیروت نیز در کتابخانه الروضة الحیدریه نجف اشرف هست.

این کتاب از جمله تألیفات محمد بن مکرم معروف به ابن منظور (۶۳۰-۷۱۱ ق) بوده و موضوع آن تاریخ و نقد شعر عربی حسن بن هانی معروف به ابونواس (۱۴۶-۱۹۸ ق؟) از شاعران عرب سده دوم هجری قمری است. کتاب حاضر در یازده موضوع تدوین شده است. ابونواس نسبه و حیاته الأولى، ابونواس و عنان و شعراء زمانه، ابونواس أشهر اهل بغداد، ابونواس مختارات من أشعاره، يوم الخلافة عند الأمین و ابونواس فی عبثه و لهوه و مبادله از جمله موضوعات مطرح شده در این اثر است.

فخرالدین الرازی (عربی)؛ فتح الله خلیف؛ مصر: اسکندریه، دارالمعارف، ۱۳۸۹ ق/۱۹۶۹ م، ۱۹۶ صفحه، قطع وزیری.

یک نسخه از این چاپ در کتابخانه مرکز پژوهشی دائرة المعارف علوم عقلی اسلامی قم وجود دارد. این کتاب بار دیگر در ۱۷۵ صفحه به وسیله نشر دارالجامعات المصریه اسکندریه مصر در سال ۱۳۹۶ ق/۱۹۷۶ م منتشر شد. دو نسخه از چاپ دارالجامعات المصریه در کتابخانه تخصصی پژوهشکده حج و زیارت قم و کتابخانه دیجیتالی نور قم موجود است.

موضوع کتاب سرگذشت و نقد و تفسیر آرای محمد بن عمر فخر رازی (۴۴۴-۶۰۶ ق) از متکلمان و فیلسوفان اسلامی است که به وسیله دکتر فتح الله خلیف نوشته شد. این کتاب در پنج فصل: فخرالدین الرازی. الرجل و أعماله، الفقه و الأصول، التفسیر، الکلام و الفلسفه تدوین یافته است. مؤلف یک خاتمه نیز به نام نصوص مختاره شامل پنج نص (تصریح) در آخر فصل‌های کتاب آورده است. البته گروهی اعتقاد دارند هنوز یک کتاب‌شناسی جامع درباره امام فخر رازی نوشته نشده و کارهای دکتر فتح الله خلیف و امثال او مثل دکتر زرکان کهنه شده و روزآمد نیست. (انصاری، ۱۳۸۵)

منهاج الدعوه إلى الإسلام فی العصر الحدیث (عربی)؛ مقداد یالجن؛ قاهره: المطبعة المصریه، الطبعة الأولى، ۱۳۸۹ ق/۱۳۶۹ م، ۱۴۰ صفحه، قطع وزیری.

کتاب حاضر تک نسخه بوده و اثری از آن در کتابخانه‌های کشور ایران نیست. دو نسخه الکترونیک (پی‌دی‌اف) این اثر در پایگاه‌های اینترنتی مکتبه نور <https://www.noor-book.com> و سامانه سها به آدرس <https://sohalibrary.com> قابل دسترسی است.

کتاب منهاج الدعوة در چهار فصل تدوین یافته است. حاجتنا الی الإسلام کمنهاج للحیاه، الإسلام منهاج إلهی خالد للحیاه، العوامل الّتی أدت الی تشویه روح الإسلام، السیاسه، منهاج إظهار جوهر الإسلام و عرضه فی إطار جدید، بیان طریقه الإسلام فی إحياء الإیمان و عاطفته، وسائل تنفیذ هذا المنهاج الحدیث از موضوعات مطرح شده در فصل های این کتاب است.

از پروفیسور مقداد یالچین (ت ۱۹۳۷م) اندیشمند تربیت اسلامی و استاد دانشگاه ترکیه تا امروز بیش از صد اثر علمی به چاپ رسید. بسیاری از کتاب هاییش به زبان های مختلف مثل عربی، فارسی و ترکی ترجمه شده است. البیت الإسلامی کما ینبغی أن یکون، الإلتجاه الأخلاقی فی الإسلام، التریبه الأخلاقیة الإسلامیة، قیمة الإیمان والأخلاق فی الحیة العملیة، علم النفس التربوی فی الإسلام، دور التریبه الأخلاقیة الإسلامیة فی بناء الفرد والمجتمع والحضارة الإنسانیة، توجیه المتعلم فی ضوء التفکیر التربوی الإسلامی، فلسفة الحیة الروحیة، و موسوعة التریبه الإسلامیة از جمله آثار چاپ شده دکتر یالچین است.

أبوحنیفه: بطل الخُرَیبه و التسامح فی الإسلام (عربی)؛ عبدالحلیم الجندی؛ القاهره:
الهیة العامة لشؤون المطابع الأمیریة، ۱۳۹۰ق/ ۱۹۷۰م، ۴+۳۱۴ صفحه، قطع وزیری.

نسخه حاضر تنها نسخه موجود در کشور ایران است، اما چاپ دیگری از این کتاب در ۲۴۷ صفحه به وسیله دارالمعارف قاهره در سال ۱۹۹۲م انجام شد که چهار نسخه از آن در کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران قم، کتابخانه و مرکز اسناد دانشگاه کردستان، دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد و دانشگاه شاهد تهران وجود دارد. چهار نسخه الکترونیک (پی دی اف) نیز از این کتاب در سطح اینترنت وجود دارد که هیچ کدام از روی نسخه موجود در کتابخانه استاد واعظ زاده نیستند. باب اول از نسخه موجود در کتابخانه استاد واعظ زاده به وسیله یک نفر عرب زبان با مداد ویرایش فنی و محتوایی شده است.

کتاب أبوحنیفه: بطل الخُرَیبه و التسامح فی الإسلام در ده باب و یک خاتمه تدوین یافته است. الرجل، التاجر، فی المسجد، المفکر، التلامیذ، فی العراق، فی الکوفه، فی الفقه، إمام اهل الرأی، فی القضاء و فی التاریخ از جمله موضوعات آورده شده در این اثر است. از عبدالحلیم الجندی کتاب دیگری درباره همین موضوع به نام ابوحنیفه به وسیله انتشارات دار سعد به چاپ رسید که یک نسخه از آن در کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران قم وجود دارد.

مؤلف در این کتاب درباره یکی از شخصیت های تاریخ اسلامی به نام امام ابوحنیفه بحث می کند. وی در این کتاب با اعتقاد به اینکه ابوحنیفه از پرچم داران و پیشگامان تاریخ اسلام است، جزئیات زندگی و مصائب و سختی هایی را که وی در راه دفاع از سنت پیامبر با آنها روبرو بود، برجسته می کند.

ابوحنیفه نعمان بن ثابت (۴۸۰-۱۵۰ق) معاصر امام صادق (ع) بود و در خدمت آن حضرت درس خواند و در فقه و کلام از محضر وی استفاده کرد. عبدالحلیم الجندی نویسنده معروف مصری که دارای تألیفات عمیقی از جمله کتاب *أبوحنيفة بطل الخويزي والتسامح في الإسلام* است، در مقدمه کتاب دیگرش با عنوان *الإمام جعفر الصادق* (چاپ مصر، سال ۱۹۷۷م) می‌نویسد:

فهؤلاء أئمة أهل السنة الأربعة، تلاميذ مباشرين أو غير مباشرين للإمام الصادق (ع). ابوحنيفة دو سال در مدینه در محضر امام صادق (ع) درس خواند و در این مورد می‌گفت: *لولا العامان، لهلك نعمان*. (الجندی، ۱۳۹۷: ۱۶۲)

بنابراین آنچه ساختار فکری ابوحنیفه را در فقه تشکیل می‌داد، همان حضور دوساله وی در مکتب امام صادق (ع) بوده است. وقتی از او سؤال می‌کردند که امام مطلق در این عصر چه کسی است، با تأکید اظهار می‌کرد امام علی الإطلاق جعفر بن محمد است و این نشان‌دهنده احترامی است که ابوحنیفه برای استاد خود امام صادق (ع) قائل بود.

مكانة المرأة في الإسلام (عربی)؛ محمد عطيه الأبراشي؛ قاهره: الشعب، ۱۳۹۰ق/۱۹۷۱م، ۱۲۶ صفحه، قطع رُفعی.

از کتاب حاضر اثری در کتابخانه‌های ایران یافت نشد. این اثر با عنوان جایگاه زن در اسلام به وسیله خانم بهجت افراز (۱۳۱۲-۱۳۹۷ش) ملقب به *أم الاسراء*، از بانوان انقلابی در ۱۵۹ صفحه ترجمه و در سال ۱۳۷۸ش به وسیله انتشارات امید آزادگان تهران منتشر شد.

محمد عطية الأبراشي (۱۸۹۷-۱۹۸۱م) از متفکران و فیلسوفان اسلامی معاصر مصر بود. بسیاری از اساتید مصری مثل دکتر احمد الحوفی، دکتر احمد شلبی و دکتر سید رزق از شاگردان او هستند. وی در بسیاری از کنفرانس‌های علمی داخل و خارج مصر که بیشترین تأثیر را نیز در نوشته‌های او داشت، شرکت کرد.

او چهل کتاب تألیف کرده است. کتاب‌هایش بیشتر درباره دستور زبان عربی و بلاغت مدارس ابتدایی، مقدماتی و متوسطه است که هنوز بسیاری از آنها تا امروز در کشور مصر و سایر کشورهای عربی تدریس می‌شود. مهم‌ترین این کتاب‌ها عبارتند از: *التربية الإسلامية، علم النفس التربوي، علم النفس للجميع، الاتجاهات الحديثة، التربية والحياة، جان جاك روسو وأراءه في التربية والتعليم، روح الإسلام، عظمة الرسول، الأساس في اللغة العبرية*.

الإسلام نَسَبٌ (عربی)؛ محمد ماضی ابوالعزائم؛ قاهره: جمعيه أولى العزم الدينيه، الطبعة الثانية، ۱۳۹۰ق/۱۹۷۰م، ۱۷۰ صفحه، قطع وزیري.

تنها یک نسخه دیگر از این کتاب در کتابخانه مرکزی کانون اسلامی انصار تهران وجود دارد که چاپ اول یا دوم بودن آن معلوم نیست.

در بررسی آثار امام سید محمد ماضی ابوالعزائم (۱۲۸۶-۱۳۵۶ق) از مشایخ طریقه عزمیه باید به موضوع تمدن اسلامی توجه داشت؛ زیرا وی از منادیان وحدت اسلامی شمرده می شود. موضوع کتاب الإسلام نَسَبٌ نیز وحدت اسلامی است. این کتاب درباره بررسی و شناخت اسلام، تجدید حیات فکری، احتجاجات و دفاعیه های اسلام سخن می گوید و از موضوعاتی مانند: الإسلام نَسَبٌ، لا مدینه إلا بالإسلام، المَجْتَمَعُ الإِسْلَامِي الفاضل، التَّعَضُّبُ للدين، وسائل تحقيق المَجْتَمَعِ الإِسْلَامِي و نَسَبُ الإِسْلَام و الأخوه فیه در آن بحث شده است.

از امام محمد ماضی ابوالعزائم کتاب دیگری درباره وحدت و تمدن اسلامی به نام الإسلام نَسَبٌ یوصل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وجود دارد که در سال ۱۴۰۰ق به وسیله دارالمدینه المنور قاهره منتشر شد و نسخه ای از آن در کتابخانه تخصصی دانشگاه ادیان و مذاهب قم است. کتاب الإسلام نَسَبٌ یوصل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بار دیگر در ۱۴۴ صفحه به وسیله انتشارات دارالکتاب الصوفی قاهره سال ۱۴۱۴ق/۱۹۹۳م به چاپ رسید که دو نسخه از آن در کتابخانه تخصصی دانشگاه ادیان و مذاهب قم و کتابخانه معاونت امور فرهنگی مجمع جهانی اهل بیت قم وجود دارد.

الفکر الدینی الإسرائیلی أطواره و مذاهبه (عربی)؛ حسن ظاظا؛ مصر: جامعة الدولة العربیة، معهد البحوث و الدراسات العربیة، ۱۳۹۱ق/۱۹۷۱م، ۳۷۰ صفحه، قطع وزیری.

این کتاب در کشور ایران تک نسخه است. نسخه الکترونیک (پی دی اف) آن در پایگاه اینترنتی مکتب نور به آدرس <https://www.noor-book.com> وجود دارد.

این اثر بار دیگر با عنوان الفکر الدینی الیهودی: أطواره و مذاهبه، طبعه جدیده من کتاب الفکر الدینی الإسرائیلی: أطواره و مذاهبه در ۳۰۸ صفحه، به وسیله دارالقلم دمشق و دارالشامیه بیروت سال ۱۴۱۶ق/۱۹۹۵م به چاپ رسید و دو نسخه از آن در کتابخانه تخصصی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلام (دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم) و کتابخانه جامع جامعه المصطفی العالمیه قم وجود دارد. کتاب الفکر الدینی الیهودی ... بار دیگر توسط همین ناشران در سال ۱۴۲۰ق/۱۹۹۹م منتشر شد که یک نسخه از این چاپ نیز در کتابخانه پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم هست.

کتاب حاضر اهدایی مؤلف به استاد واعظ زاده در سفرش به مصر در سال ۱۳۵۰ خورشیدی است. وی در صفحه عنوان کتاب با خط خویش نوشته است:

الی سماحه الاستاذ العالم الجلیل الشیخ محمد واعظ زاده خراسانی مع اصدق الودّ و اعماق الاحترام،

الدكتور حسن ظاظا، ۱۹۷۳/۴/۱.

کتاب الفکر الدینی الإسرائیلی در شش فصل و درباره موضوعات: اسرائیل و مقدسات القدیمة، اصول العقیدة اليهودیه، الشریعة الموسویة و تطویر الدین اليهودی، الشعائر اليهودیه، بعض الأحکام التي تمیز شریعة اليهود و المذاهب و الفِرَق تدوین یافته است. اندیشه‌های دینی یهودیت، مشخصات اسرائیل و همچنین رابطه صهیونیسم جهانی با اسرائیل در این کتاب نشان داده می‌شود.

از دکتر حسن محمد توفیق ظاظا (۱۳۲۰-۱۴۲۰ق) بیش از بیست تألیف درباره تاریخ عرب و قوم یهود وجود دارد. أبحاث فی الفکر اليهودی، اسرائیل رکیزه الإستعمار والعدوان بین المسلمین، الشخصية الإسرائیلیة، القُدس مدینه الله أم مدینه داوود؟ از آثار چاپی وی درباره یهودیت است. تعدادی از آثار دکتر حسن ظاظا به زبان‌های عبری، فرانسوی و انگلیسی است. او همچنین در طول پانزده سال مقالات متنوع زیادی در روزنامه سعودی الرياض منتشر کرد که بیست و نه مورد از آنها در کتابی با عنوان الکشول در سال ۱۹۹۴م تدوین و چاپ شده است.

حسن ظاظا دانشمند مصری از مشهورترین متخصصان زبان عربی و زبان‌های سامی به ویژه زبان عبری به حساب می‌آید. وی از اساتید و صاحب نظران مقابله با فرهنگ و اندیشه یهودیت و صهیونیسم است. او در قاهره چشم به جهان گشود و در سال ۱۹۴۴م مدرک کارشناسی ارشد ادبیات عبری و اندیشه یهودی را از دانشگاه عبری اورشلیم (قدس) فلسطین دریافت کرد. وی کرسی مطالعات زبان‌شناسی را در دانشگاه اسکندریه مصر بر عهده داشت و در تعدادی از دانشگاه‌های کشورهای عربی مانند: دانشگاه رباط مراکش، دانشگاه عرب بیروت، دانشگاه‌های موصل، بغداد و بصره عراق و همچنین دانشگاه خارطوم و أم دورمان سودان تدریس کرد و سمت استادی فلسفه و مطالعات عبری در دانشگاه ملک سعود را بر عهده داشت. (پایگاه اینترنتی مکتبه نور)

الإمام محمد ماضی ابوالعزائم حیاته، جهاده، آثاره (عربی)؛ عبدالمنعم محمد شقرف المحامی؛ مصر: قاهره، دارالطباعة الحدیثه، ۱۳۹۲ق/۱۹۷۲م، ۲۷۱ صفحه، قطع رفعی.

اثر حاضر در هیچ یک از کتابخانه‌های کشور ایران یافت نشد. سه نسخه از این کتاب در کتابخانه‌های وابسته به دانشگاه حلوان مصر وجود دارد و نسخه الکترونیک آن نیز در گوگل بوک در دسترس است. کتاب الإمام محمد ماضی ابوالعزائم از جمله کتاب‌های منتشرشده به وسیله جمعیه أولی العزم الدینیة است. این اثر با مقدمه دکتر محمد الفحام و به وسیله دکتر عبدالمنعم محمد شقرف استاد دانشگاه الأزهر مصر تألیف شده است. در صفحه عنوان این کتاب جمله اهدانامه به زبان عربی: «هدیة الی السید الاستاذ الحجة محمد واعظ زاده، محمد المنیرجی؟ ابوالفرات» دیده می‌شود. این نسخه ظاهراً در هنگام سفر مصر استاد واعظ زاده در پنجاه سال پیش به وی اهدا شده است.

محمد ابوالعزائم معروف به امام و مُجَدِّد از صوفیان معاصر است که طریقه عزیمه را بنیان نهاد. کتاب های دیگری مثل: ابوالعزائم و أثره فی التصوف تألیف عبدالمنعم محمد شقرف (قاهره: مکتبه الکلیات الأزهریه، ۱۳۸۶م/۱۳۶۵ق) و الإمام أبو العزائم المُجَدِّد الصوفی، تألیف شیخ فوزی محمد أبوزید، درباره سرگذشت و شخصیت وی نوشته شده است.

الإسلام دین الله (عربی)؛ محمد ماضی ابوالعزائم؛ مصر: قاهره، جمعیه الأولى العزم، الطبعة الثانية، ۱۳۹۲ق/۱۹۷۲م، ۲۸۸ صفحه، قطع وزیری.

کتاب حاضر در کشور ایران تک نسخه است. دکتر حسن جاد استاد دانشکده لغت عربی دانشگاه الأزهر و استاد حسنی نصر زیدان استادیار دانشکده اصول دین دانشگاه الأزهر مصر بر نسخه چاپی موجود در کتابخانه استاد واعظ زاده مقدمه نوشته اند.

از همین مؤلف، کتاب دیگری به نام الإسلام دین الله و فطرته التي فطر الناس علیها در ۱۸۳ صفحه به وسیله نشر دارالکتاب الصوفی قاهره سال ۱۴۱۳ق/۱۹۹۲م منتشر شد که ظاهراً خلاصه شده کتاب الإسلام دین الله است؛ زیرا اثری از نام چنین کتابی در فهرست تألیفات محمد ماضی ابوالعزائم در مقدمه کتاب الإسلام دین الله دیده نمی شود. دو نسخه از کتاب الإسلام دین الله و فطرته التي فطر الناس علیها در کتابخانه معاونت امور فرهنگی مجمع جهانی اهل بیت قم و کتابخانه تخصصی دانشگاه ادیان و مذاهب قم وجود دارد.

کتاب الإسلام دین الله درباره موضوعاتی مثل وضعیت کشورهای اسلامی، سیاست و حکومت در اسلام، فروع دین و اخلاق اسلامی بوده و در چهار قسمت (فصل): تفصیل القول فی الصفات السلبیه، فی النبوات، العبادات و المعاملات نوشته شده است. در مقدمه این کتاب نیز از موضوعاتی مثل: تعریف الدین، علم التوحید، العقیده، الله تعالی و تقدیسه و العقیده التي يجب أن یعقد المسلم قلبه علیها بحث شده است.

امام سید محمد ماضی ابوالعزائم (۱۲۸۶-۱۳۵۶ق) در سال ۱۸۹۴م طریقه عزیمه را تأسیس کرد که اکنون در کشور مصر حدود یک میلیون نفر پیرو دارد. وی مؤسس این طریقت و از افراد مجاهد با اشغالگران انگلیسی بود و به همین دلیل به کشور سودان تبعید شد و پس از بازگشت نیز چندین بار به دلیل مقاومت در برابر اشغالگران انگلیسی بازداشت شد. محمد ماضی ابوالعزائم از مجدّدان و پیشروان دینی معاصر بر طبق آیه شریفه: «لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ» (الفتح: ۲۸) معتقد به تحقق وعده الهی غلبه اسلام بر ادیان دیگر بود. هنگامی که اندیشه وهابیت در مصر به وجود آمد، وی اولین کتابش را به نام الوسيلة و التوسل نوشت و در آن شرح داد که توسل امری شرعی است و مخالفتی با شرع مقدس ندارد. (ماضی ابوالعزائم، ۱۳۹۷: ۱۰)

عبدالرحمن بن ابی حاتم الرازی و اثره فی علوم الحدیث (عربی): رفعت فوزی
عبدالمطلب [رساله ماجستر]؛ قاهره: جامعه الفاهره، کلیه دارالعلوم، ۱۳۹۲ق/۱۹۷۲م،
۳+۳+۳۲+۴۰۰ صفحه، قطع رحلی کوچک.

پایان‌نامه دکتری حاضر به صورت فتوکپی و تجلید شده و اصل آن حروف چینی دستی بر روی یک صفحه از ورقه است. مؤلف در آخر پایان‌نامه دکتری خویش یک مبحث کوتاه به نام «معجم شیوخ ابن ابی حاتم در ۳۲ صفحه به آن ملحق کرده است. این پایان‌نامه در ۲+۲+۳۶۹ صفحه در سال ۱۴۱۵ق/۱۹۹۴م به وسیله انتشارات مکتبه الخانجی قاهره مصر به چاپ رسید که پنج نسخه از آن در کتابخانه مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث قم، کتابخانه تخصصی علوم حدیث قم، کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران قم و کتابخانه دانشگاه قرآن و حدیث پردیس تهران وجود دارد. یک نسخه دیگر از این کتاب در کتابخانه الروضة الحیدریه نجف اشرف است. نسخه الکترونیک (پی‌دی‌اف) این اثر در پایگاه‌های اینترنتی کتابخانه دیجیتالی نور و اندیشه قرآنی به آدرس <https://www.quranicthought.com/books> موجود است.

این پایان‌نامه درباره بررسی و نقد و نظر آثار عبدالرحمن بن محمد رازی از جمله کتاب‌های الجرح و التعديل، المراسيل و کتاب عِلَلُ الْحَدِيث است. پایان‌نامه دکتری حاضر در دو بخش نوشته شده است. در بخش اول از موضوعاتی مثل کتاب الجرح و التعديل و مقدمه، اصالت ابن ابی حاتم فی الجرح و التعديل، مشروعیه الروایه و اصول الجرح و التعديل، مراتب زُواهر الآثار، کتاب المراسيل و کتاب بیان خطأ محمد بن اسماعیل البخاری فی تاریخه بحث می‌شود. بخش دوم این پایان‌نامه بررسی و نقد کتاب عِلَلُ الْحَدِيث ابن ابی حاتم است. وی در این بخش موضوعاتی مثل: تعریف بکتاب علل الحدیث، انواع العلل فی کتاب عِلَلُ الْحَدِيث، القواعد التي يتبعها النقاد للكشف عن العله و أصاله ابن ابی حاتم فی کتاب العِلَلُ را بیان کرد.

پایان‌نامه دکتری استاد رفعت فوزی عبدالمطلب زیر نظر استاد عبدالعظیم معانی و دکتر عبدالمجید محمود برای دانشکده دارالعلوم دانشگاه قاهره مصر در سال ۱۳۹۲ق/۱۹۷۲م نوشته شده است. در صفحه عنوان پایان‌نامه اهدانامه مؤلف «فضیله الأستاذ الشیخ محمد واعظ خراسانی، مع عظیم شکری و احترامی، رفعت فوزی، ۲۰/۲/۱۹۷۲» دیده می‌شود.

عبدالرحمن بن محمد رازی معروف به ابن ابی حاتم (۳۲۷-۲۴۰ق) از محدثان، فقه و مفسران شافعی قرن سوم و چهارم هجری قمری است. از قراین چنین برمی‌آید که وی در عراق و بغداد که در آن روزگار کانون فقه و حدیث بود، از شهرت و منزلت علمی بسیار برخوردار بوده است. ابن ابی حاتم را حافظ، ناقد، شیخ الاسلام و ثقه خوانده‌اند. از فضایل اخلاقی و معنوی و زهد و پارسایی او بسیار یاد شده است. پدرش درباره او گفته که در عبادت کسی را برتر از وی ندیده و حتی گناهی از او سر نزنده است.

(دانشنامه بزرگ اسلامی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۶۳۷)

الغزالی و التصوف الإسلامي (عربی)؛ احمد الشرباصی؛ مصر: دارالهلل، ۱۴۱۱ق/۱۹۹۰م؟،
۲۱۴+۱ صفحه، قطع وزیری.

دو نسخه دیگر از این اثر در کتابخانه بزرگ آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی قم و کتابخانه تخصصی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلام (دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم) وجود دارد و چند نسخه دیگر از آن نیز در کتابخانه‌های ملی ملک فهد عربستان (مکتبة المَلک فهد الوطنیه) و دانشگاه اسلامی غزه فلسطین هست.

از مؤلف کتاب دیگری درباره همین موضوع به نام الغزالی و التصوف به وسیله دارالجیل، در بیروت در سال ۱۹۷۵م منتشر شد که با اثر فعلی تفاوت دارد.

کتاب حاضر در چهارده موضوع تدوین شده است. دوره غزالی، زندگانی او، فقه و حدیث غزالی، غزالی و باطنیه، غزالی متفکر، مجدد سده پنجم قمری، روش غزالی و شعرش، مادحین و قادحین او، گفتار غزالی، کتاب‌های او، تصوف اسلامی و غزالی و تصوف از جمله موضوعات مورد بحث در این اثر است. گفتنی است که هشت صفحه از دو موضوع اولی، یعنی دوره غزالی و زندگانی او در نسخه موجود در کتابخانه استاد واعظ زاده دارای افتادگی چاپی است.

احمد عبده الشرباصی (۱۳۱۷-۱۴۰۴ق) این کتاب را درباره سرگذشت محمد بن محمد غزالی (۴۵۰-۵۰۵ق) و نقد و تفسیر افکار و آثار وی به رشته تحریر درآورد. او در صفحه ۲۳ این کتاب که در نسخه موجود در کتابخانه استاد واعظ زاده سفید است می‌گوید:

درباره ابوحامد زین العابدین محمد بن محمد بن محمد بن محمد بن احمد طوسی مشهور به غزالی یک مسئله است و آن این‌که ما کسی که بیش از سه نسل از پدرشان اسامی عربی داشته باشد را پیدا نکردیم؛ و لذا درباره اصل وی اختلاف وجود دارد که آیا او از نژاد عرب است یا از نژاد ایرانی؛ و البته این اختلاف نظر با تحقیق یا اطمینان به پایان نمی‌رسد، اما می‌توان گفت ابوحامد غزالی از اعقاب اعرابی بود که از ابتدای فتح اسلامی به ایران نفوذ کردند و شاید هم وی از ایرانیانی است که به خاطر حفظ میراث دینی خویش، اسامی عربی در نام آنها غلبه داشته است. (الشرباصی، ۱۴۱۱، ص ۲۳)

الحَضاره الإسلامیه وجهتها الله و الحَضاره الغریبه مرکزها الإنسان (عربی)؛ احمد
عبدالوهاب؛ قاهره: دارالصحیفه، ۱۴۱۹ق/۱۹۹۹م، ۱۲۸ صفحه، قطع رقعی.

کتاب حاضر تک نسخه است و در کتابخانه‌های ایران وجود ندارد. یک نسخه دیگر از آن در کتابخانه دانشگاه اردن وجود دارد و دو نسخه الکترونیک (پی‌دی‌اف) آن در پایگاه اینترنتی کتاب پدیا به آدرس

www.allukah.net در دسترس است. و <https://ketabpedia.com> و مکتبه الألوکه به آدرس

کتاب الحَضَارَة الإسلاميه تألیف مرحوم سرلشکر مهندس احمد عبدالوهاب علی از جمله کتاب‌هایی است که درباره تمدن‌های اسلامی و غربی و برتری تمدن اسلامی بر نوع غربی آن نوشته شده است. این کتاب زیر نظر مرکز عمومی اسلامی دعوت توحید و سنت قاهره منتشر شد. مقومات الحَضَارَة الإسلامي، بین الحَضَارَة الإسلاميه و الحَضَارَة الغریبه، انتهاک الغرب لحقوق الإنسان، إرهاب الدوله أم إرهاب الفرد از مهم‌ترین موضوعات مطرح شده در این اثر است.

به نظر مؤلف در اسلام حکومت دینی وجود ندارد و مقصود از حکومت‌های مردمی اسلامی در واقع همان حکومت اجتماعی است که مسئولین آنها گاهی درست و گاهی هم اشتباه عمل می‌کنند. البته وظیفه حکومت اسلامی تطبیق قانون الهی و اقامه عدل بین تمام مسلمانان و غیر آنها و توسعه جامعه و محقق کردن خوبی‌ها و همچنین رفاه برای عموم مردم است. (عبدالوهاب، ۱۴۱۹، ص ۷۶-۷۸)

واژه عربی حَضَارَة به معنی شهر، اقامت در شهر، شهری‌گری و تمدن است. تمدن به هر جامعه پیچیده که دارای ساختارهای یکجانشینی، طبقه‌بندی اجتماعی و سرانجام شکلی از مدیریت اجتماعی و سامانه نمادین ارتباطی مثل دستگاه نوشتاری باشد، گفته می‌شود. تمدن اسلامی بر اساس نگرش توحیدی، تمدنی است ایدئولوژیک با مجموعه‌ای از ساخته‌ها و اندوخته‌های معنوی و مادی جامعه اسلامی که انسان را به سوی کمال معنوی و مادی سوق می‌دهد.

امروز عموم تمدن‌های گذشته را با بناهای آن می‌شناسند و ساختمان‌هایی مانند مسجد اموی و ... را یادبود تمدن اسلامی برمی‌شمارند، اما باید توجه داشت مراد از تمدن حداقل در نگاه مورخان شیعی، وجود ساختمان‌ها و بناهای بزرگ و مجلل نیست، بلکه خیلی از چیزهای دیگر هم می‌تواند نشانه تمدن باشد.

نتیجه

از حدود پنجاه قفسه (۵۶۸۳ عنوان در ۱۱۲۰۲ جلد) کتاب‌های هدایی استاد شیخ محمد واعظ زاده به کتابخانه مرجع بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی به طور تصادفی هجده قفسه از ردیف‌های اول، وسط و آخر این مجموعه انتخاب و نسبت به گزینش و کتاب‌شناسی توصیفی شانزده کتاب نفیس زبان عربی چاپ قاهره مصر همراه با یک پایان‌نامه دکتری (ردیف ۱۴ در متن مقاله) اقدام شد. معرفی کامل آثار نفیس این گنجینه مستلزم تحقیق جداگانه و تحریر یک کتاب مستقل در این باره است که طرح تحقیقاتی آن نوشته شده و تقدیم معاونت پژوهشی بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی شد.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی و همچنین مسئول کتابخانه مرجع بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی بابت همکاری در اجرای این پژوهش سپاسگزاری می‌شود. نگارنده بر خود فرض می‌داند از آقای دکتر امیر سلمانی رحیمی برای مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند و همچنین راهنمایی‌های هوشمندانه استاد غلام‌رضا جلالی در طول تحقیق سپاسگزاری کند.

کتابنامه

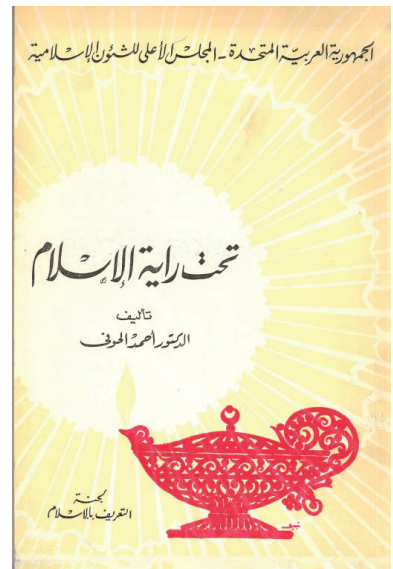
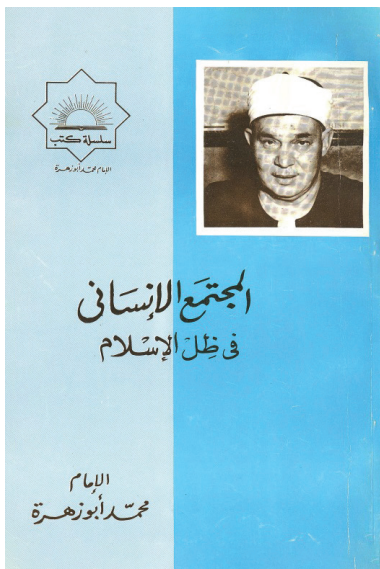
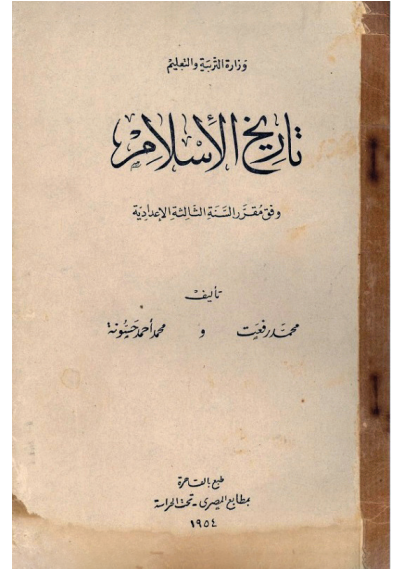
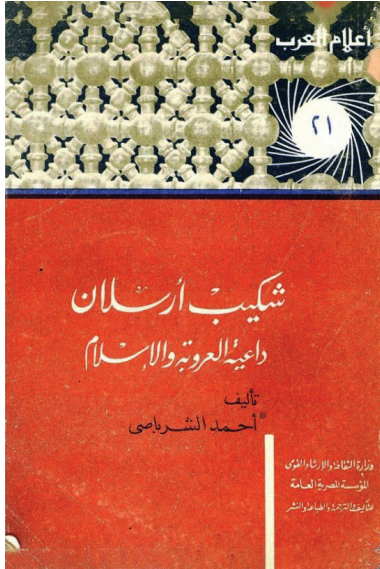
- انصاری، «بررسی‌های تاریخی»، پایگاه اینترنتی کاتبان، www.ansari.kateban.com، ۲۹ اسفندماه ۱۳۸۵.
- الجنیدی، عبدالحلیم، الإمام جعفر الصادق؛ القاهره: الأهرام، ۱۳۹۷ق.
- دانشنامه بزرگ اسلامی؛ زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی؛ تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، یوسفی اشکوری، حسن، ذیل مدخل «ابن ابی حاتم»، ۱۳۷۴.
- سلمانی رحیمی، امیر؛ شیخ تقریب؛ مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. اول، ۱۳۹۶.
- الشرباصی، احمد؛ الغزالی و التصوف الإسلامي؛ مصر: دارالهلال، ۱۴۱۱ق.
- الشیال، جمال‌الدین؛ تاریخ‌نگاری مصر در قرن نوزدهم؛ ترجمه غلام‌حسین نوعی؛ تاریخ اسلام، شماره ۳۷، بهار ۱۳۸۸.
- عبدالوهاب، احمد؛ الحضاره الإسلامیه وجهتها الله و الحضاره الغربیه مرکزها الإنسان؛ قاهره: دارالصحیفه، بهار ۱۳۸۸.
- «الفکر الدینی الإسرائیلی أطواره و مذاهیة»، پایگاه اینترنتی مکتبه نور، <https://www.noor-book.com>.
- ماضی ابوالعزائم، علاء؛ مصاحبه با علاء ماضی ابوالعزائم؛ سراج منیر، شماره ۳۰، تابستان ۱۳۹۷.

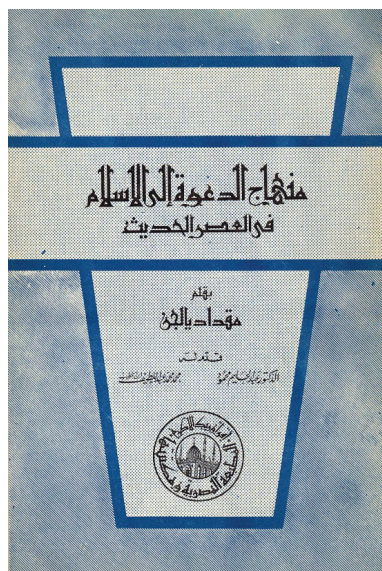
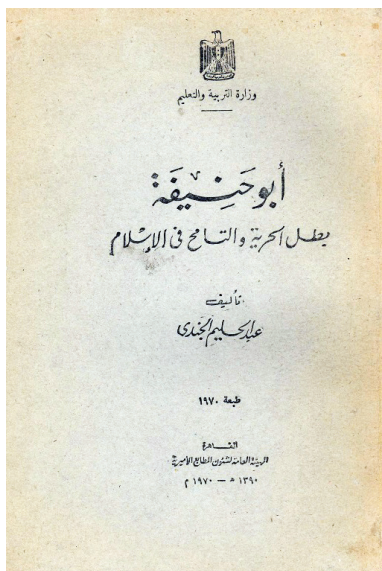
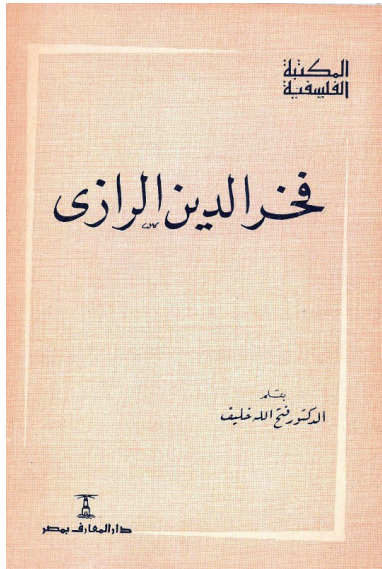
کتابخانه استاد شیخ محمد واعظ زاده خراسانی مشهد، حرم مطهر رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی

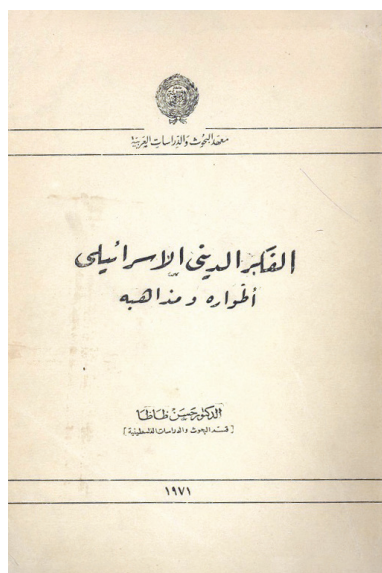
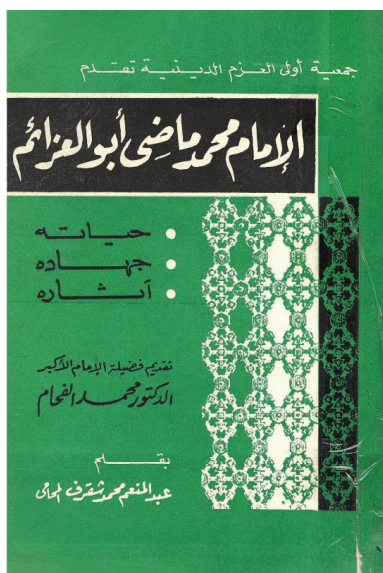
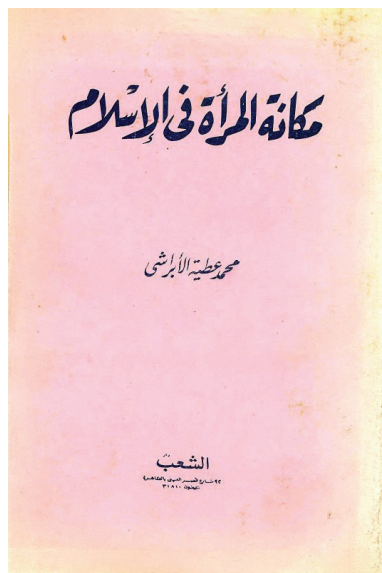
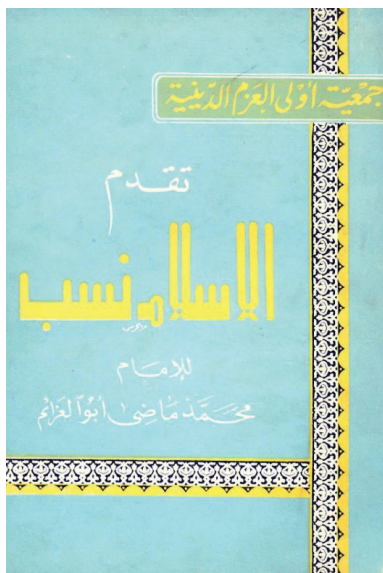
سال سی و سوم، شماره دوم، خرداد و تیر ۱۴۰۱ | ۳۴۵ | کتاب های نفیس چاپ قاهره کتابخانه استاد شیخ محمد واعظ زاده خراسانی
۱۹۶۴ آینه پژوهش | کتاب شناسی موضوعی

کتاب شناسی موضوعی | ۳۴۶ | آینه پژوهش ۱۹۴ | کتاب های نفیس چاپ قاهره کتابخانه استاد شیخ محمد واعظ زاده خراسانی | سال سی و سوم، شماره دوم، خرداد و تیر ۱۴۰۱

سال سی و سوم، شماره دوم، خرداد و تیر ۱۴۰۱ | ۳۴۷ | کتاب های نفیس چاپ قاهره کتابخانه استاد شیخ محمد واعظ زاده خراسانی
۱۹۶۴ آینه پژوهش | کتاب شناسی موضوعی

كتاب های نفیس چاپ قاهره کتابخانه استاد شیخ محمد واعظ زاده خراسانی | ۳۴۸ | سال سی و سوم، شماره دوم، خرداد و تیر ۱۴۰۱

